

dolayısıyla Allah'ın kâbız ile bâsıt isimleri arasındaki âhenge de işarette bulunulmuştur. Bu âhenk sebebiyledir ki **hâfîd** ve **râfî** (alçaltan ve yücelten) gibi kâbız ve bâsıt isimlerinin aslı mânaları ile tek başına Allah'a nisbet edilemeyeceği, birbirini dengeleyecek şekilde daima beraberce zikredilmesinin gerektiği kabul edilmiştir (Bağdâdî, vr. 67^a).

Bâsıt muhtelif hadislerde hem bu şekliyle (meselâ bk. Tirmizî, "Da'avât", 82; İbn Mâce, "Du'â", 10), hem de Kur'an-ı Kerim'deki şekil ve mânaları ile kullanılmıştır. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan Hz. Peygamber'e ait bir münâcât bâsıt isminin hem maddî hem de mânevî konulara yönelik mânalarını içermektedir: "Allahım! Senin bol bol verdiğini kısacak, kıstığını bollatacacak, saptırdığını hidayete erdirecek, doğru yola yönelttiğini saptıracak, engel olduğunu verecek, verdiğine engel olacak, rahmetinden uzaklaştırdığını ona yaklaştıracak, yaklaştırdığını uzaklaştıracak hiçbir kimse yoktur. Bereketlerinden, rahmetinden, lutfundan ve rızkıdan bize bol bol yayıp ihsan et, Allahım!" (*Müsned*, III, 424). Bu hadiste hem sıfat hem de fiil şeklinde kullanılan bast kavramı, geçim vasıtası (rızık) olan maddî imkânları kapsadığı gibi kulun dinî hayatını ilgilendiren hidayet, sapıklık, Allah'a yakınlık veya O'ndan uzaklık gibi mânevî konuları da içine almaktadır.

Bâsıt ile kâbızın fiil şeklinde yer aldığı âyetlerin birinde (el-Bakara 2/245) bu iki kelimenin mef'ulü zikredilmeyerek daha geniş bir mânaya kapı açılmıştır. Gazzâlî gibi bazı âlimler, muhtemelen kabz ile bastın Kur'an ve hadisteki bu zengin kullanılıştan ilham alarak, birbiriyle bağlantılı olan bu iki ilâhî ismi şu mânalarla açıklamışlardır: Allah Teâlâ ölüm sırasında ruhları kabzedenden, canlılık halinde onları bedenlere yayandır. O zenginlerden vergi (sadaka) alıp bununla fakirlerin rızkını bollatacakan, zenginin geçimini hiçbir şeye ihtiyaç bırakmayacak şekilde genişletirken fakirin geçimini, onu güçsüz bırakacak şekilde daraltandır. Yine O insanların kalplerini, ilâhî âleme yönelik ilgilerini azaltmak veya çoğaltmak suretiyle daraltan veya genişletendir (Gazzâlî, s. 62-63). Bu anlayış ve yorumlar çerçevesinde bâsıt, Allah'ın kâinatı, özellikle canlılar dünyasını yaratma ve idare etmesini ifade eden ilâhî isimler grubuna girmektedir (bâsıt ve dolayısıyla kâbız isimlerinin insanların mânevî halleriyle ilgili tecellileri için bk. KABZ).

BİBLİYOGRAFYA:

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "bst" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "bst", "kbz" md.leri; *Li-sânü'l-'Arab*, "bst" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "bst", "kbz" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "bst" md.; Mustafavî, *et-Taḥkîk*, "bst" md.; *Müsned*, III, 424; İbn Mâce, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82; Halimî, *el-Minhâc*, I, 203; Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, vr. 67^a; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-şifât* (İmâdüddin), I, 118-119; Gazzâlî, *el-Maḥşadü'l-esnâ*, s. 62-63; Fahrreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyinat*, s. 234-236; Ebü'l-Bekâ, *el-Külliyât*, Bulak 1281, s. 98.

BEKİR TOPALOĞLU

BÂSİR

(البصير)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

"Görmek, bilmek ve sezmek" anlamındaki **basar** kökünden türetilmiş bir sıfattır. Kur'an-ı Kerim'de elli bir âyette geçmekte olup bunların kırk birinde Allah'ın sıfatlarından biri olarak kullanılmıştır. İbnü'l-Cevzî Kur'an'da basir sıfatının dört ayrı anlama geldiğini belirterek bunları "sezen", "gözüyle gören", "kesin delil (hüccet) sayesinde gerçeği idrak eden" ve "ibret gözüyle bakan" şeklinde sıralar (*Nüzhetü'l-a'yûn*, "basir" md.). Basir kavramı esmâ-i hüsnâdan biri olarak "görmeye konu olan şeyleri bütün özellikleriyle idrak edip gören" şeklinde tarif edilebilir. Bu idrakin oluşması için insanlarda bulunması gereken fizik, fizyolojik ve psikolojik şartlar Allah Teâlâ hakkında söz konusu değildir. "O, karanlıklar içinde renkleri, bir suya karışan diğer bir suyu görür. Ne karışmışlık, ne karanlık, ne aşırı aydınlık ve ne de madde engeli O'nun görme idrakini perdeleyebilir" (Şa'rânî, I, 84).

İlim sıfatını teyit edici bir nitelik taşıyan basir, Allah hakkında kullanıldığı on âyette yine ilimle ilgili olan **semî** (işiten), beş âyette de **habîr** (haberdar olan) ismiyle beraber yer almıştır. Kelime kuruluşu bakımından sıfat olan basir bu âyetlerin bazısında mef'ul almadan, mutlak mânada "görme sıfatına konu teşkil eden her şeyi gören" şeklinde geniş kapsamlı bir kavram olarak geçmektedir. Çoğunlukla ise "kullarını gören, kulların günahlarından haberdar olan, yaptıklarını gören" şeklinde mef'uller olarak hâlik ile mahlûk arasındaki münasebeti kullun ilgi ve dikkatini çekecek bir şekilde vurgulamıştır. Bir âyet-i kerîmede de, "O ne mükemmel görendir!" (el-Kehf 18/

26) mânasında taaccüp fiili olarak Allah'ı nitelemiştir. Bunlardan başka Kur'an'da Cenâb-ı Hak "bakmak" ve "görmek" mânalarına gelen **nazar** ve **rü'yet** kelimelerinin çeşitli türevleriyle de vasıflandırılmıştır.

Hadislerde basir ismi Allah'a nisbet edildiği gibi nazar ve rü'yet köklerinden türemiş çeşitli kelimeler de O'nun sıfatı olarak zikredilmiştir.

Basir kelâm literatüründe sübûtı sıfatların mânevî grubu içinde sayılır ve bütün kelâmcılar tarafından benimsenir. Âlimler semî ve basir sıfatlarının hay kavramı ile yakından ilgili bulunduğunu, hatta onun zaruri bir sonucu olduğunu kabul ederler. Çünkü hayat sahibi olan bir varlığın cansız nesnelerden farklı olarak işitme ve görme özelliklerine de sahip olması gerekir. İşitme ve görme yetkinlik ifade eden kavramlar olduğuna göre Allah'ın bu yetkinliklerden yoksun olduğunu düşünmek mümkün değildir.

Erken dönemlerden itibaren basir ile mübsir kelimeleri arasında bir mâna farkının bulunduğu dikkat çekilmiştir. Meselâ Buhârî basirin "kalp gözüyle görmek" yani "bilmek ve sezmek", mübsirin ise "gözle görmek" anlamına geldiğini söylemiştir (Buhârî, "Meğâzî", 18). Taberî de aynı farkı kabul ederek Allah'a nisbet edilen basirin mübsir mânasına nakledildiğini belirtir ve bu tür mâna naklinin başka örneklerini de delil olarak gösterir (*Tefsir*, I, 341). Ebü'l-Hasan el-Es'arî'nin muhtelif kelâmî görüşlerini bir araya getirip yeniden düzenleyen İbn Fûrek ise onun basir ile mübsir arasında bir fark gözetmediğini, ayrıca Allah'ın "işiten ve gören" anlamında müdrîk diye nitelendirilmesini câiz gördüğünü kaydeder (*Müccredü'l-maḳâlât*, s. 45). Kâdî Abdülcebbar'ın da belirttiği gibi, basir ile mübsir arasındaki mâna farkı şu noktada toplanmaktadır: Basir, Allah'ın görmesine konu teşkil eden şeyleri idrak ettiğini ifade eden ezeli bir sıfattır (hal); mübsir ise "görülebilecek şeyleri var oldukları zaman gören" mânasına gelir. Buna göre basir görebilme niteliğini, mübsir ise fiilen görme olayını ifade etmiş olur. Bağdat ekolüne mensup Mu'tezile âlimleri basirin müstakil bir sıfat özelliği taşımayıp alim sıfatının değişik bir ifadesi olduğunu ileri sürerken herhalde bu sıfatın Kur'an-ı Kerim'de daha çok basir şeklinde yer almasına dayanmak istemişlerdir. Ancak gerek Basra Mu'tezilileri gerekse diğer İslâm

âlimleri, -iştirme gibi- görme sıfatının ilim sıfatıyla bağlantısını teyit etmekle birlikte onun da müstakil bir sıfat olduğunu kabul ederler. Çünkü görmeye konu teşkil eden bir şeyi sadece bilmek ile onu görerek bilmek arasında fark vardır. Buna göre hayat ve ilim sahibi olan Allah'ın görme (ve işitme) yetkinliğinden yoksun olduğunu söylemek Allah'a kusur isnat etmek anlamına gelir ki bu mümkün değildir. Gerek Kur'an'da gerekse sahih hadislerde görme sıfatı basîr dışında, farklı köklerden gelen başka kelime şekilleriyle de Allah'a nisbet edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "bşr" md.; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yûn*, "başır" md.; *Li-sânü'l-'Arab*, "bşr" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "bşr", "nşr", "i'ey" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "bşr", "nşr", "i'ey" md.leri; Mustafa'vî, *et-Taḥkîk*, "bşr" md.; *Müşned*, IV, 402; Buhârî, "Meğâzî", 18; İbn Mâce, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82; Taberî, *Tefstr*, I, 341; Halimî, *el-Minhâc*, I, 159; İbn Füreḳ, *Mücerredü'l-Makâlât*, s. 45; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muḥiṭ*, s. 135-138; a.m.f., *Şerhu'l-Uşûl'l-ḥamse*, s. 166-169; Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, vr. 68^b, 72^b; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-şifât* (İmâdüddin), I, 88; Ebû'l-Yüsr el-Pezdevî, *Uşûl'd-dîn* (nşr. Hans Peter Linss), Kahire 1383/1963, s. 31-34; Gazzâlî, *el-Maḥşadü'l-esnâ*, s. 65-66; Fahrreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyinât*, s. 240; İbn Teymiyye, *Mecmâ'u fetâvâ*, III, 38-39; VI, 82, 88, 227-228, 538-539; Teftâzânî, *Şerhu'l-Maḥşad*, II, 72; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, II, 359-360; Şa'rânî, *el-Yevâkıf ve'l-cevâhîr*, Kahire 1317 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rîfe), I, 84; M. Reşid Rızâ, *Tefstrü'l-menâr*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rîfe), III, 202; Suat Yıldırım, *Kur'an'da Ulâhiyyet*, İstanbul 1987, s. 198-199.

BEKİR TOPALOĞLU

BASİRET

(البصيرة)

Kutsiyet nuruyla aydınlanmış kalbin maddî ve mânevî âlemdeki hakikatleri görme yeteneği anlamına gelen tasavvuf terimi.

"Görme, idrak etme, bir şeyin iç yüzüne vâkıf olma, sezgi" gibi anlamlara gelen basîret kelimesi Kur'an-ı Kerim'de genel olarak "görme" anlamı yanında özellikle "hakikati keşfetme, doğru yolu tanıma, gerçeği yanlıştan ayırma yeteneği" mânâlarında kullanılmış ve bu bakımdan mânevî körlük veya dalâletin zıddı olarak gösterilmiştir (bk. el-En'âm 6/50, 104; Hüd 11/24; el-İsrâ 17/72; en-Neml 27/81). Aslında basîret, ilâhî sıfatlardan biri olan *basar*ın kullardaki tecellisidir. Bu tecelliden nasibi olmayanların gözlerinde perde vardır (el-Bakara 2/7)

ve bu sebeple gerçekleri göremezler (Yâsîn 36/9). İnsanların gerçekleri görmelerine ışık tuttuğu için Kur'an âyetlerine de *besâir* (basîretler) denilmiştir (bk. el-A'râf 7/203; el-Kasas 28/43). Kur'an küfür, nifak, hırs, kin gibi olumsuz inanç ve duygular yüzünden kalp gözü körleşmiş ve basîreti bağlanmış kimseler hakkında "körler" (el-Bakara 2/18), "kalpleri olup da bununla idrak edemeyenler" (bk. el-A'râf 7/179), "bakar körler" (bk. el-A'râf 7/197) gibi tabirler kullanır, inananları basîretli, inkârcıları kör sayar.

Kur'an'da kendilerinden *ülû'l-ebşâr* (el-Haşr 59/2), *ülû'l-elbâb* (ez-Zümer 39/9), *ülû'n-nühâ* (Tâhâ 20/54) diye söz edilen basîret sahipleri hislerine kapılmadıkları ve nefislerini günahlarla kirletmedikleri için maddî ve mânevî hakikatleri olduğu gibi görür ve ona göre hareket ederler.

Basîretin beş duyudan biri olan görmenin ötesinde ruhî bir meleke olduğunu ifade eden hadisler de vardır. Nitekim Hz. Peygamber, "Ruh bedenden ayrıldığında görme gücü de (basar) onunla birlikte gider" buyurmuştur (Müslim, "Cenâ'iz", 7, 9). Hz. Peygamber'in, gözleri uyusa da kalbinin uyanık olduğunu belirten hadislerinden de (bk. Buhârî, "Menâkıb", 24) basîretin ruhî bir meleke olduğu ve peygamberler gibi inanç ve amel dünyası geliştirmiş insanlarda bu melekenin güçlü bir şekilde tezahür ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim sâdik rüya bu melekenin sonucudur.

Mutasavvıflar, insanın dış âlemi gören bedendeki iki gözüne karşılık kalbin de iç âlemi gören iki gözü bulunduğunu kabul eder ve buna aynü'l-kalb, dîde-i cân, çeşm-i bâtın-bîn, mârifet gözü ve kalp gözü gibi isimler verirler. Bedendeki göz maddî âlemdeki varlıkları, olayları, renkleri ve şekilleri gördüğü gibi gönül gözü de dış âlemdeki eşya ve olayların iç yüzünü ve mânevî âlemdeki hakikatleri görür. Bedendeki göz insanlarla hayvanlar arasında müşterektir, fakat kalp gözü insanlara mahsustur. Basîret gözü her insanda kuvve halinde vardır. Bazı kimselerde bu göz Allah vergisi (vehbî) olarak doğuştan açık olursa da çok defa his perdesiyle örtülü olduğundan onu *mücadehâ* ile açmak gerekir. Bazı insanların kalp gözü çabuk, bazılarının ki geç açılır. Basîreti açılanların duyular ötesi gerçekleri görmelerinin de değişik dereceleri vardır. Bedendeki gözde olduğu gibi kalp gözü için de eksik ve yanlış görme bahis konusu olur; kalp gö-

zü safiyet derecesine göre tam veya eksik görülebilir.

İbn Kayyim'e göre basîret, Allah'ın mümin kulunun kalbine attığı öyle bir nurdur ki insan Peygamber'in verdiği haberin kesin şekilde gerçeği ifade ettiğini bu nur sayesinde kavrar; böylece şüphe, tereddüt ve hayretten kurtulur. Basîret sahibi geleceğinden endişe etmez, zira ilerisiyle ilgili tedbirleri eksiksiz olarak almıştır. Bu âlemdeki her şeyin yerli yerince cereyan etmekte olduğuna inanır. Kalbinden mârifet fışkırır. Tasavvufta basîret, Allah'ın nuru ile bakma ve görme şeklinde de tarif edilir. Bu tarife göre de *firâset**'le eş anlamlıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâşânî, *İştilâhâtü's-sûfiyye*, "başîret" md.; Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, "başîret" md.; Ca'fer Sec-câdî, *Ferheng*, "başîret" md.; Buhârî, "Menâkıb", 24; Müslim, "Cenâ'iz", 7, 9; Herevî, *Me-nâzil*, s. 30; Gazzâlî, *İhyâ*, III, 44; Ebû Mansûr el-Abbâdî, *Şaḥînâme*, Tahran 1347, s. 163; Bak-lî, *Meşrebü'l-ervâh*, s. 73; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, Beyrut 1983, I, 139-147; Lisânüddin, *Ravzâtü't-ta'rîf* (nşr. Abdül-kâdir Ahmed Atâ), Kahire 1968, s. 488; Ankara'vî, *Minhâcü'l-fukarâ*, İstanbul 1250, s. 212; Gümüşhânevî, *Câmî'u'l-uşûl*, Kahire 1319, s. 6.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

BASİRET

(بصيرت)

Ali Efendi tarafından
1870-1908 yılları arasında
İstanbul'da iki devre halinde
yayımlanan gazete.

Ali Efendi *Basîret*'i çıkarmak için hükûmete başvurduğunda o sırada baş gösteren Girit isyanından dolayı ancak birkaç yıl sonra izin alabildi. Yayın izni alınca devrin âdetine uyularak hükûmet tarafından kendisine gazeteyi çıkarabilmesi için 300 altın lira verildi. Gazete ilk olarak Vezir Hanı'nda Tatıyos'un matbaasında, sayısı 20 paraya olmak üzere küçük boyda dört sayfa olarak çıkmaya başladı (20 Şevval 1286/23 Ocak 1870). Başlangıçta cuma ve pazar dışında haftada beş gün çıkarken sonraları her gün yayımlandı. İlk çıktığı günlerde 300 adet civarında basılan gazetenin savaş, barış, yangın, saltanat değişimi gibi önemli hadiselerin olduğu zamanlarda verdiği ilâvelerin de etkisiyle baskısı 1000'e kadar çıkmıştır.

Gazetenin çıkış amacını, çeşitli ilmî gelişmelerden ve politikadan söz etmek, halkın eğitim, kalkınma, sanayileşme ve çağdaş medeniyete ulaşma yolundaki